

РОЗДІЛ 3. КОРЕКЦІЙНА ПЕДАГОГІКА

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

PECULIARITIES OF PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL SUPPORT FOR INCLUSIVE EDUCATION OF PRIMARY SCHOOL AGE CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS

Стаття розглядає особливості психолого-педагогічного супроводу дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами. Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні проблеми психолого-педагогічного супроводу дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами. Завдання дослідження полягали в організації психолого-педагогічного супроводу дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами та комплексної допомоги з включенням інноваційних технологій, підходів в організацію освітнього процесу для дітей означеної категорії. Враховуючи те, що інклюзивне навчання в освітньому закладі, надає систему освітніх послуг для забезпечення головних прав дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами: право на освіту, право на здобуття освіти за місцем проживання для повноцінного соціального життя і активного включення та взаємодії у колективі однокласників. Доведено, що психолого-педагогічний супровід дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами – це супровід який має охоплювати всіх учасників, які є причетними до виховання та навчання таких дітей, спрямованим на їхню соціальну активність, на формування ціннісних орієнтацій та установок, а також на розвиток інтелектуальних процесів, що відповідають фізичним і психічним можливостям дітей даної категорії. Визначено, що психолого-педагогічний супровід має базуватися на особистісному та системно-орієнтованому підходах, надавати комплексну допомогу в залежності від віку та індивідуальних потреб дітей. Також виокремлено й розкрито, що під час психолого-педагогічного супроводу дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами важливим є взаємодія фахівців, які здійснюють сам процес супроводу. А вже сам процес взаємодії фахівців, має ґрунтуватися та відбуватися на п'яти загальноприйнятих принципах: перший – це дотримання інтересів дитини молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами; другий, відповідає за комплексність психолого-педагогічного супроводу; третій – неперервності супроводу; четвертий – полягає у системності роботи та п'ятий принцип – це узгодженість роботи дві фахівців. З'ясовано, що якість освітнього процесу значною мірою визначається тим, наскільки враховуються та реалізуються потенційні можливості, індивідуальні особливості дитини під час навчання та виховання. Якими б не були обмеження, будь то фізичні чи психічні, слід пам'ятати, що у кожній дитини є резерви для її розвитку. Якщо ці резерви правильно використати, вони можуть суттєво покращити якість її життя. Більшість таких дітей можуть навчатися у загальноосвітніх школах за умови наявності інклюзивної освіти в школі або в класі де виникла необхідність. Пріоритетними напрямками такої освіти має бути сприяння когнітивному, емоційному та соціальному розвитку дитини молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами, щоб дана дитина відчувала себе повноцінним, неповторним учасником суспільного повноцінного життя.

Ключові слова: діти молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами, супровід, психолого-педагогічний супровід, інклюзивна освіта, інклюзивне освітнє середовище.

The paper is focused on the peculiarities of psychological and pedagogical support for primary school age children with special educational needs. The purpose of the study is to theoretically substantiate the issue of psychological and pedagogical support for primary school age children with special educational needs. The objectives of the study were to organize psychological and pedagogical support for primary school age children with special educational needs and comprehensive assistance with the inclusion of innovative technologies and approaches to the organization of the educational process for children of this category. Given that, inclusive education in an educational institution provides a system of educational services to ensure the basic rights of primary school children with special educational needs: the right to education, the right to education at home for a full social life and active inclusion and interaction in the team of peers. It is proved that psychological and pedagogical support of primary school age children with special educational needs is the support that should include all participants involved in the upbringing and education of such children, aimed at their social activity, the formation of values and attitudes, as well as development of intellectual processes that correspond to the physical and mental abilities of children in this category. It is determined that psychological and pedagogical support should be based on personal and system-oriented approaches, provide comprehensive assistance depending on the age and individual needs of children. It has also been distinguished and revealed that during the psychological and pedagogical support of primary school age children with special educational needs, the interaction of specialists who carry out the support process per se is very important. And the process of specialists' interaction should be based on five generally accepted principles: the first is the interests of the primary school age child with special educational needs; the second is responsibility for the complexity of psychological and pedagogical support; the third is continuity of support; the fourth is the systematic work and the fifth principle is the coherence of the work of specialists. It was found that the quality of the educational process is largely determined by the extent to which potential opportunities and individual characteristics of the child are taken into account and realized during education and upbringing. Whatever the limitations, whether physical or mental, it is important to remember that every child has reserves for their development. If these reserves are used properly, they can significantly improve the quality of their life. Most of these children can attend general schools, provided inclusive education is available in the school or classroom where the need arises. The priority areas of such education should be to promote the cognitive, emotional and social development of the primary school age child with special educational needs, so that the child feels himself a full, unique participant in a full social life.

Key words: primary school age children with special educational needs, support, psychological and pedagogical support, inclusive education, inclusive educational environment.

УДК 37.013.82:37.013.77:373.3(045)
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2022/46.15>

Колбіна Л.А.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри педагогічних
технологій початкової освіти
Державного закладу
«Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського»

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Практика показує, що ефективність роботи інклюзивного закладу освіти, залежить саме від створення освітнього середовища: раціонально підібрані стратегії навчання; інноваційні технології педагогічної підтримки та корекції; забезпечення індивідуальними освітніми програмами; можливість розвитку психолого-педагогічної компетентності, як педагогів, так і батьків, а також де враховуються можливості розвитку та навчання кожної дитини молодшого шкільного віку для повноцінного життя у соціумі, у зв'язку з цим, як обов'язкова умова належний психолого-педагогічний супровід, який у свою чергу охоплює всіх учасників освітнього процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, на які спирається автор, в яких розглядають цю проблему і підходи її розв'язання. Окремі аспекти психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами протягом останніх років були плідно вивчені вітчизняними та зарубіжними науковцями: поняття «супровід» (Л. Блинова, А. Іванченко, О. Казакова, А. Колупаєва, Л. Мардахасєв, В. Слюсарєв,); психологічний супровід (А. Журавель, Н. Осухова, Г. Соколова); організацію психолого-педагогічного супроводу в інклюзивних загальноосвітніх закладах (Г. Афузова); проблему психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами у наукових дослідженнях (Г. Соколова); особливості психолого-педагогічного супроводу дітей з обмеженими можливостями в умовах інклюзії (Н. Лалак); психологічний супровід дітей з особливими освітніми потребами (О. Бабяк, Н. Баташева, Л. Прохоренко); створення і апробацію моделі психолого-педагогічного супроводу інклюзивної практики (С. Алєхіна, М. Сємаго); супровід дитини в загальноосвітнє середовище (М. Сємаго) тощо.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні проблеми психолого-педагогічного супроводу дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів. Інтегрування дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами в загальноосвітній простір є як один із напрямків гуманізації системи освіти, який відповідає насамперед пріоритетам державної політики країни та полягає в особистісній орієнтації освіти, а також створені рівних можливостей для дітей означеної категорії у здобутті якісної освіти, забезпеченні варіативності здобуття базової або повної загальної середньої освіти відповідно до здібностей та індивідуальних можливостей дитини молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами.

З цього приводу значущими є результати дослідження О. Мартинчук [2], яка у своєму науковому доробку звернула увагу на врахування провідних тенденцій в освіті, підкреслила, що найкращі умови для виховання та навчання дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами реалізуються під час інтеграції дітей означеної категорії в інклюзивних освітніх установах, які (установи) ставлять перед собою за мету забезпечити права дітей на здобуття освіти, але дослідниця зазначила, що здобуття освіти таких дітей у закладах освіти має бути у поєднанні з корекційно-реабілітаційними заходами. Кожна дитина має право на освіту незалежно від стану здоров'я, адже якість освіти дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами не відрізняється від якості освіти звичайних дітей. Це є головний принцип організації інклюзивного навчання для дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами.

Головне завдання освітнього та виховного процесу у контексті інклюзивної освіти є створення особливої емоційно-когнітивної установки до дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами. По-перше дитина молодшого шкільного віку з особливими потребами немає відчувати в освітньому закладі до себе жаль, а має бути до такої дитини, навпаки, турбота, чуйність, емпатійність, тактовність, взаємодія тощо. По-друге, відношення до таких дітей має бути як до рівноправного члена колективу, а не як до хворої людини.

На сьогоднішній день багато закладів освіти перейшли саме на інклюзивну освіту, незважаючи на перепони щодо даного впровадження. Серед перепон, які й до сьогодні заважають повноцінному функціонуванню у освітніх закладах інклюзивної освіти є: архітектурна недоступність освітніх закладів; директори та вчителі загальноосвітніх шкіл на сьогоднішній день є недостатньо обізнаними з приводу того, як дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами включити в освітній процес у звичайний клас, а батьки таких дітей, у свою чергу не знаючи як відстоювати права своїх дітей на освіту, не маючи соціальної підтримки, відчувають страх перед системою освіти; психологічний бар'єр, як страх перед невідомим тощо.

Також ми маємо пам'ятати про те, що освітнє середовище стане інклюзивним, якщо у нього буде спланований та організований простір де діти молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами матимуть змогу безпечно пересуватися під час своїх занять як індивідуальних так і групових; не менш важливим є те, що має бути обов'язково сприятливе середовище тобто наявність сприятливого емоційного та соціального клімату, як в освітньому закладі в цілому, так і під час занять у класі де дитина проводить достатню кількість часу; ще однією не менш важливою ознакою є створення умов для навчання та відпочинку дітей молодшого

шкільного віку з особливими освітніми потребами, умов для спільної діяльності; надання допомоги таким дітям для досягнення успіху та позитивного результату в якійсь справі тощо.

Серед переваг для дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому середовищі ми гадаємо є такими, як: можливість соціальної взаємодії із звичайними дітьми; підвищення соціальної компетентності та вдосконалення комунікативних навичок; за рахунок того, що у звичайній школі освітня програма є складнішою, у дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами відбувається набуття умінь та навичок, покращуються академічні досягнення. Переваги також є і для звичайних дітей з відмінними здібностями. Вони проявляються завдяки методиці, яка використовується для дітей з особливими освітніми потребами, адже у таких дітей майже завжди відбувається навчання та виховання у формі групової роботи. Також звичайні діти з часом перестають бачити вади у особливих дітей, знаходять щось спільне між собою, відбуваються між ними дружні стосунки, науково доведено, що діти з особливими освітніми потребами мають надійніші і триваліші стосунки зі своїми друзями, ніж звичайні діти між собою.

Отже, проаналізувавши наукові джерела стосовно вищезазначеного, ми прийшли до висновку, що усі діти, перебуваючи в інклюзивному середовищі, можуть навчитися цінувати й поважати дітей з особливими освітніми потребами. Звичайні діти, навчаються бачити людину, а не передусім її ваду чи обдарованість, та не помічати пов'язаних із ними соціальних ярликів.

Необхідно зазначити й той факт, що вже п'ять років поспіль місія Нової української школи полягає у розкритті та розвитку таланту кожної дитини у тому числі і дитини молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами, які навчаються в інклюзивних класах освітніх закладів. Взагалі кожна дитина без винятку від природи є неповторною і наділена талантами та здібностями.

Усі завдання, які були поставлені перед системою освіти щодо навчання дітей молодшого шкільного віку з особливими потребами були визначені Міністерством освіти і науки України з метою реалізації плану державної політики для забезпечення, як уже вище позначалося прав таких дітей на здобуття якісної освіти та інтеграцію їх у суспільство.

Завдання дослідження полягали в організації психолого-педагогічного супроводу та комплексної допомоги за допомогою включення інноваційних технологій, підходів в організацію освітнього процесу загальноосвітнього закладу для дітей означеної категорії. Враховуючи те, що інклюзивне навчання в освітньому закладі, надає систему освітніх послуг для забезпечення головних прав дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами:

право на освіту, право на отримання освіти за місцем проживання для повноцінного соціального життя і активного включення та взаємодії у колективі одноліток.

Важливою умовою для здійснення інклюзивної освіти є організація належного психолого-педагогічного супроводу. Даний супровід має охоплювати всіх учасників, які є причетними до виховання та навчання дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами, спрямованим на соціальну активність дітей, на формування ціннісних орієнтацій та установок, а також на розвиток інтелектуальних процесів, що відповідають фізичним і психічним можливостям таких дітей. Даний супровід має базуватися на особистісному та системно-орієнтованому підходах, надавати комплексну допомогу в залежності від віку та індивідуальних потреб дітей.

Аналіз зарубіжного та вітчизняного досвіду інклюзивної освіти свідчить, що одним з актуальних питань сьогодення і являється система інклюзивної освіти для дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами. Але необхідно зазначити, що кожна країна з даного питання має свій досвід та пройшла різний шлях від інтеграції до інклюзії, що ефективність інклюзивної освіти залежить у більшій мірі від організації та здійснення психолого-педагогічного супроводу для таких дітей, що психолого-педагогічний супровід обов'язково має відбуватися скоординованими діями команди фахівців від яких залежить результативність даного супроводу.

Чи малий інтерес для нашого дослідження виявляє визначення психолого-педагогічного супроводу дитини з особливостями психофізичного розвитку в інклюзивному закладі, автором якого є С. Мирнова. Науковець С. Мирнова у своєму навчально-методичному посібнику з педагогіки інклюзивної освіти охарактеризували процес та діяльність команди психолого-педагогічного супроводу. Якщо бути більш точним то психолого-педагогічний супровід дитини з особливостями психофізичного розвитку в інклюзивному закладі – це взаємоузгоджена комплексна діяльність мультидисциплінарної команди фахівців і батьків дитини, яка спрямована на створення необхідних умов, що сприяють розвитку особистості дитини; а також засвоєння нею знань, умінь та навичок; успішній адаптації; реабілітації; її самореалізації та інтеграції у соціум [3, с. 54].

Під час психолого-педагогічного супроводу дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами важливим є взаємодія фахівців, які здійснюють сам процес супроводу. А вже сам процес взаємодії фахівців, має ґрунтуватися та відбуватися на загальноприйнятих принципах.

Перший принци – це дотримання інтересів дитини молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами. Під час якого дії фахівця мають бути направлені на захист прав цих дітей та відстоювання їхніх інтересів. І важливим є те, що дитина

з такими особливостями має розглядатися, як особистість, а не особа з аномаліями.

Наступний другий принцип відповідає за комплексність психолого-педагогічного супроводу. Адже даний супровід має відбуватися комплексно, аналізуючи проблеми дитини молодшого шкільного віку з особливостями розвитку у першу чергу з медичної позиції, а вже після з психологічної, педагогічної та соціальної. Саме такий підхід надає можливість оцінити розвиток дитини з різних сторін та домогтися цілісності процесу супроводу.

Не менш важливим є третій принцип неперервності супроводу. Головна його особливість полягає у тому, що психолого-педагогічний супровід має відбуватися постійно безперервно розпочинаючи з раннього віку дитини з особливими освітніми потребами і тривати до дорослого життя. Але необхідно зауважити, що зміст і методи супроводу можуть змінювати в залежності від ситуації та розвитку дитини.

Четвертий принцип полягає у системності роботи. Взагалі вся робота будь-яких фахівців має відбуватися в системі та весь процес діяльності має виконуватися систематично. У нашому випадку, кожна дія і стратегія членів команди має відповідати за реалізацію поставленої загальної мети психолого-педагогічного супроводу дітей, а не лише відповідати меті конкретного спеціаліста. Таких спеціалістів під час психолого-педагогічного супроводу з означеною категорією дітей є немало: вчитель, асистент вчителя, спеціальний педагог, соціальний педагог, психолог та ін. Кожен зазначений фахівець під час свого процесу діяльності має виконувати свої функції не надаючи шкоди виконувати свою діяльність іншим фахівцям процесу. А вже завдяки системному підходу супровід буде відбуватися у сукупності взаємопов'язаних елементів орієнтованих на досягнення мети та розв'язання поставлених задач.

Останній п'ятий принцип – це узгодженість роботи дії фахівців, тобто фахівці, які будуть задіяні у психолого-педагогічному супроводі дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами мають свій процес узгоджувати та координувати, а саме: має відбуватися постійне інформування кожного спеціаліста між собою [1].

Також слід звернути увагу на особливості освітнього та виховного процесів дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами. Головною особливістю даного процесу, ми вважаємо корекційну складову, адже вона є невід'ємною частиною освітнього процесу таких дітей. Враховуючи зазначене, необхідно скласти для кожного учня індивідуальний освітній план з чітко вказаними годинами корекційних та інших занять. Індивідуальний навчальний план складається на основі робочого навчального плану конкретного загальноосвітнього закладу, але обов'язковим урахуванням рекомендацій психолого-медико-педагогічної консультації.

З огляду на сказане, можна зробити певний висновок, що особливістю психолого-педагогічного супроводу дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами є індивідуальний підхід до вирішення завдань особистісного розвитку, навчання та виховання дитини. Що стосується психолого-педагогічного супроводу інклюзивного навчання та виховання, особливість його полягає в обов'язковому плануванні своєї діяльності, додатковій професійній підготовці, а також контактів з фахівцями, які можуть надати відповідну допомогу дитині молодшого шкільного віку молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами. Головна мета такої роботи, спрямовується на підготовці таких дітей до самостійного життя. Однак, потрібно стежити, що дана підтримка та допомога під час освітньо-виховного процесу не перевищувала необхідну, інакше дитина стане занадто залежною від неї.

Отже, щоб забезпечити загальний успіх психолого-педагогічного супроводу дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами, необхідно з повагою ставитися до всіх учасників процесу і вдумливо та наполегливо працювати на користь саме дитини.

Висновки із цього дослідження і подальші перспективи в цьому напрямку. Таким чином, якість освітнього процесу значною мірою визначається тим, наскільки враховуються та реалізуються потенційні можливості, індивідуальні особливості дитини під час навчання та виховання. Якими б не були обмеження, будь то фізичні чи психічні, слід пам'ятати, що у кожної дитини є резерви для її розвитку. Якщо ці резерви правильно використати, вони можуть суттєво покращити якість її життя. Більшість таких дітей можуть навчатися у загальноосвітніх школах за умов наявності інклюзивної освіти в школі або в класі де виникла необхідність. Пріоритетними напрямками такої освіти має бути сприяння когнітивному, емоційному та соціальному розвитку дитини молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами, щоб дана дитина відчувала себе повноцінним, неповторним учасником суспільного повноцінного життя. Важливою умовою вирішення проблем стосовно інклюзії є змінна ціннісних орієнтацій соціального оточення, створення належних умов для таких дітей та вивчення проблем їхньої соціалізації.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Кравченко Г.Ю., Сіліна Г.О. Інклюзивна освіта в ДНЗ. Харків : Видавництво «Ранок», 2014. 176 с.
2. Мартинчук О.В. Інклюзивне навчання дітей з особливими потребами в загальноосвітньому просторі. Теорія та методика навчання та виховання. Харків: ХНПУ, 2011. Вип. 29.220. С. 88-93.
3. Миронова С.П. Педагогіка інклюзивної освіти: *навчально-методичний посібник*. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський державний університет імені Івана Огієнка, 2016. 164 с.